

Fonetika

Prozodické jednotky a prostředky
souvislé řeči

Fonetická transkripce

přednáška 26.9.2022

Tláškal (2006, p.229-252)

Tláškal (2006, p.25)

Prozodické jednotky a prostředky souvislé řeči

Tláskal (2006, p.229-252)

Prozodie

- Mluvená řeč = souvislý proud, v němž je možné stanovit jednotlivé úseky podle:
 - Sémanticko-syntaktických kritérií
 - Podle zvukových prostředků
- Tyto prostředky jsou označovány jako **prozodické, suprasegmentální nebo modulační**

Prozodické prostředky

- Slouží k organizaci mluveného projevu, k vymezení menších významových jednotek v uvislém toku mluvené řeči

Prozodické prostředky

Komplexní

- doplňují se navzájem

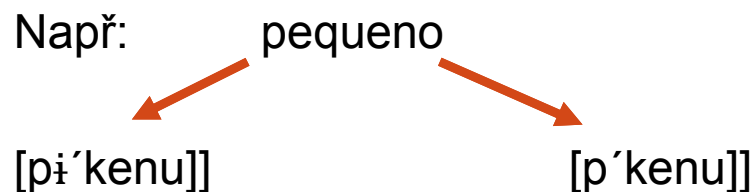
- Přízvuk
 - Intonace
 - Větný přízvuk
 - Pauza
 - Tempo
- Například tempo promluvy ovlivňuje počet a délku pauzy mezi sém-synt. jedn. či vokalické redukce (u nepřízvučných slabik)

Kontrastivní

– absolutní hodnota zvuku je méně důležitá než kontrast

- Intenzita
- Tónová výška
- Trvání
- Barva

Není důležitá absolutní hodnota jedné jednotky, ale rozdíl mezi jednotlivými jednotkami (intenzita a trvání ovlivňuje například systém vokalický).

Prozodické jednotky souvislé řeči

- podloženy syntaktickou strukturou

PROMLUVA

VÝPOVĚĎ

PROMLUVOVÝ ÚSEK

PŘÍZVUKOVÝ TAKT

SLABIKY

PROZODICKÉ JEDNOTKY SOUVISLÉ ŘEČI

- **PROMLUVA** – SKLÁDÁ SE Z VÝPOVĚDÍ

- **VÝPOVĚĎ** (je rovna intonačnímu i sémantickému celku, patří k určitému intonačnímu typu a má komunikační funkci), JE TVOŘENA Z VÍCE ÚSEKŮ

- **PROMLUVOVÝ ÚSEK** TVOŘÍ VÍCE NEŽ JEDEN TAKT

- V PORTUGALŠTINĚ JE SOUČÁSTÍ **PŘÍZVUKOVÉHO TAKTU** VŽDY JEN **JEDNA PŘÍZVUČNÁ SLABIKA**

- **SLABIKA = ZÁKLAD** PŘI BUDOVÁNÍ VYŠŠÍ ZVUKOVÉ JEDNOTKY – PŘÍZVUKOVÉHO TAKTU

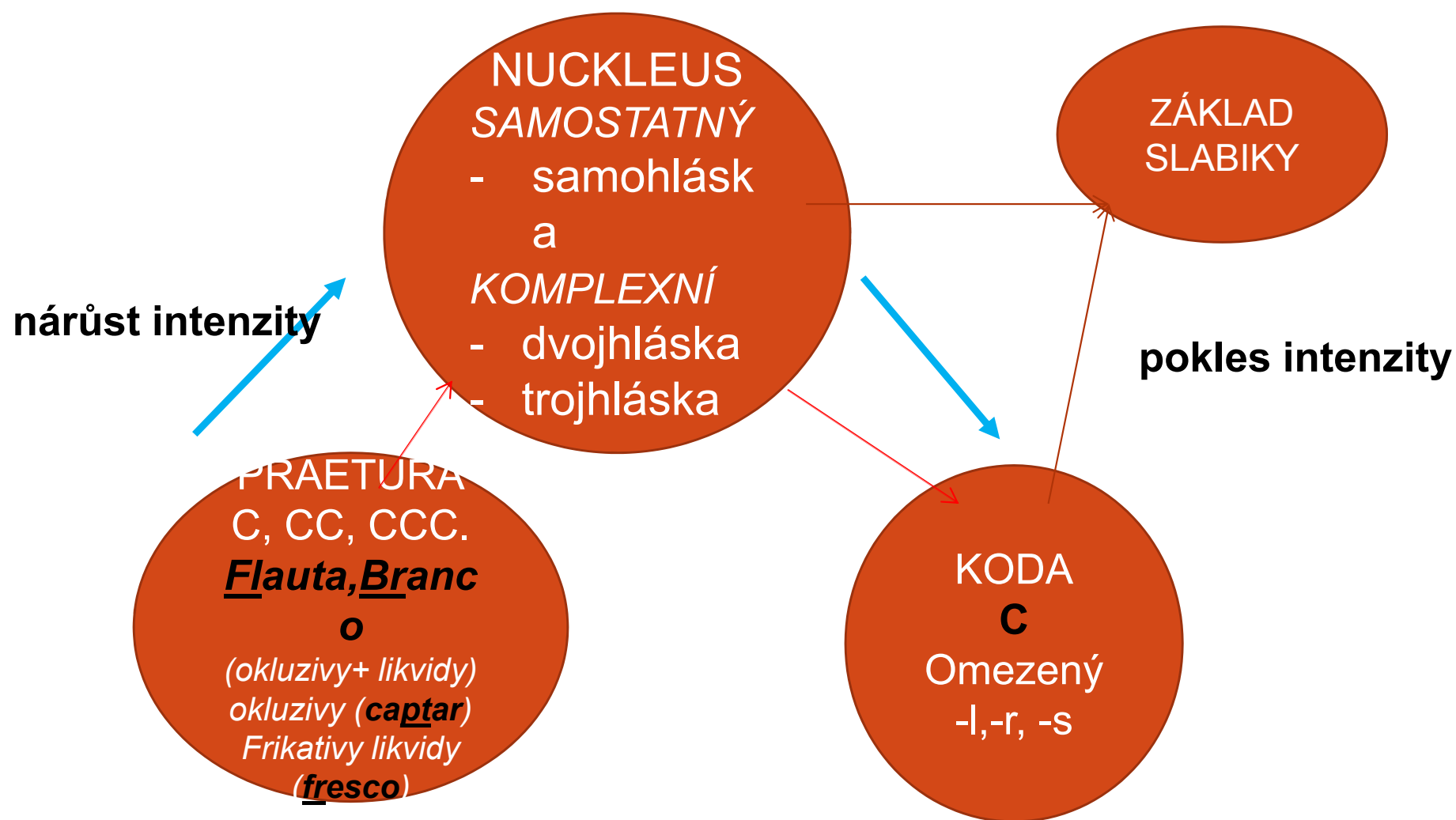
SLABIKA = a SÍLABA

- RYTMICKÁ JEDNOTKA TVOŘENÁ SEKVENCÍ NĚKOLIKA HLÁSEK SDRUŽENÝCH KOLEM HLÁSKY S NEJVĚTŠÍM DŮRAZEM = **VRCHOL/JÁDRO SLABIKY**

4 TYPY SLABIK dle kombinace V a C

- **PODLE KOMBINOVATELNOSTI V a C**
 - **V** = a VOGAL (SAMOHLÁSKA)
 - **C** = a CONSOANTE (SOUHLÁSKA)
1. **CV** *pá, dá*
 2. **CVC** *paz, fiz*
 3. **V** *é, há*
 4. **VC** *és*

Stavba slabiky

Nejběžněji likvidy R, L, princip sonority

Klasifikace slabik podle přízvuku

Slabika
(Sílaba)

```
graph LR; A[Slabika (Sílaba)] --- B[Přízvučná (SÍLABA TÓNICA)]; A --- C[Nepřízvučná (SÍLABA ÁTONA)];
```

Přízvučná

(SÍLABA TÓNICA)

Jádrem je **přízvučná** samohláska, vyslovená plně

Nepřízvučná

(SÍLABA ÁTONA)

Jádrem je **nepřízvučná** samohláska, vyslovuje se redukovane nebo v případě [ɨ] zcela eliduje

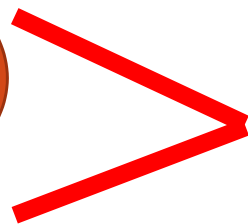
Přízvukový takt (*palavra prosódica*)

- Úsek promluvy s **jediným** přízvukovým vrcholem
- Portugalština má **volný** přízvuk
- Čeština má **pevný** přízvuk

- **a mInha avÓ tAla baixInho**
mOje bAbička mlUví pOtichoučku
a mInha a vÓ tAla bai xInho

Pt +

Kontrast v kvalitě
mezi přízvučnou a
nepřízvučnou je
větší.

Cz -

Kontrast v kvalitě
mezi nepřízvučnými
V je **menší.**

Typy přízvukového taktu (podle umístění vrcholu slabiky)

- **Vzestupný** např: *falará* (bude mluvit)

rá
fala

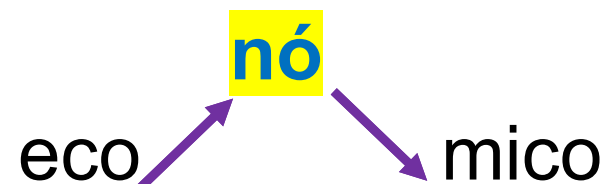
- **Sestupný** např. *êxito* (úspěch)

ê
zito

- **Obstupný** např. *económico* (ekonomický)

eco **nó** mico

Promluvový úsek

- Také **kolón** – skládá se ze skupiny **přízvukových taktů**, případně je tvořen taktem jediným.
- Předěl mezi takty je dán **pauzami** (koncovými či nekoncovými).
- Část promluvy před pauzou = **KADENCE** = melodické zakončení výpovědi. Z hlediska komunikativní:

funkce oznamovací

tázací

zvolací

rozkazovací

Promluvový úsek - pauzy

- Pauzy mohou být:
 - Logické
 - Expresivní
 - Nádechové
- Příklad:
 - *O aguaceiro/ desabou//, com estrépito, /mas a folia / persistiu.*
 - *O aguaceiro desabou//, com estrépito, /mas a folia persistiu.*
 - *O aguaceiro desabou, com estrépito, //mas a folia persistiu.*
 - *Spustil se hlasitý liják, ale karnevalový rej neustal.*

Promluvový úsek – melodický průběh

- Každý promluvový úsek má vlastní melodický průběh a vytváří, jakožto zvuková jednotka, intonační celek.
- Slouží ke stavbě jednotky vyšší - výpovědi

Výpověď

- Věta zakotvená v nějaké konkrétní komunikační situaci, přičemž ten, kdo produkuje nějakou výpověď, zpravidla se angažuje v nějaké **sociální interakci**. Proti abstraktně chápané větě jsou tedy výpovědi **reálně existující a smyslově vnímatelné a empiricky ověřitelné jevy**.

Výpověď

- Patří vždy k určitému intonačnímu typu, který představuje příslušnou komunikační funkci (oznamovací, tázací, rozkazovací či zvolací).

PROZODICKÉ PROSTŘEDKY SOUVISLÉ ŘEČI

- Nepůsobí izolovaně, ale vzájemně se doplňují. Jsou označovány taky jako modulace souvislé řeči nebo suprasegmentální prozodické prostředky.
 - Slovní přízvuk
 - Větná inonace
 - Pauza
 - Tempo řeči

SLOVNÍ PŘÍZVUK

- JE TVOŘEN INTENZITOU, VÝŠKOU A KVANTITOU ZÁKLADNÍHO TÓNU DANÉ SAMOHLÁSKY
- PORTUGALSKÝ PŘÍZVUK JE DYNAMICKÝ, DŮRAZOVÝ – V DŮSLEDKU TOHO PAK NASTÁVÁ TZV. VOKALICKÁ REDUKCE VE SLABIKÁCH NEPŘÍZVUČNÝCH

UMÍSTĚNÍ PŘÍZVUKU

- SLOVA PODLE UMÍSTĚNÍ PŘÍZVUKU SE DĚLÍ NA:
 - OXYTONNÍ - *vendedor*
 - PAROXYTONNÍ - *mesa*
 - PROPAROXYTONNÍ - *económico*
 - HYERPROPAROXYTONNÍ – *cantávamo-la*

Jak poznám, kde je ve slově přízvuk?

- Podle **struktury** slova

struktura je relevantní u OXYTONNÍCH (O)

PAROXYTONNÍCH

(PO)

- Podle **grafického** označení přízvuku

JE-LI TOMU JINAK, JE PŘÍZVUK VŽDY
OZNAČEN GRAFICKY.

GRAFICKÝ PŘÍZVUK JE NADŘAZENÝ NAD
STRUKTUROU. TZN. Když je podle struktury slovo O
nebo PO a má graficky označen přízvuk, pak se řídíme
grafickým označením přízvuku

Grafické označení přízvuku

- **Á** **acento**
agudo
- **À** **acento grave**
- **Â** **acento**
circunflexo

GRAFICKÉ PŘÍZVUKY

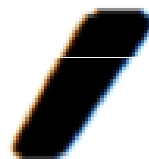
Acentos gráficos

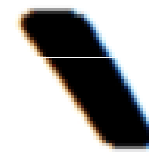
Acento
circunflexo

Til

Acento agudo

Acento grave

Přízvuk podle **struktury** slova (podle zakončení)

- **Oxytonní** slova jsou ta, která jsou ukončená na

- **I** bisturi

- **IS** bis

- **IM** latim

- **INS** jardins

- **U** hind

- **US** hindus

- **UM** jejum

- **UNS** jejuns

- **OM** bombom

- **ONS** bombons

- **PSANÉ SOUHLÁSKY (krom S A M)**

prc

Přízvuk podle struktury slova (podle zakončení)

- Paroxytonní jsou slova ukončená na:

- **A** **fala**

- **AS** **f**

- **AM** **falam**

- **E** **vive**

- **ES** **vives**

- **EM** **viagem**

- **ENS** **viagens**

- **O** **carro**

- **OS** **carros**

Jednoslabičná slova

- Mohou být:
- neřízvučná: *a, de, para*
- Přízvučná: *é, dá, pára*

PROPAROXYTONNÍ

- acústica (a-**cús**-ti-ca);
- álibi (**á**-li-bi);
- ângulo (**ân**-gu-lo);
- antídoto (an-**tí**-do-to);
- dinâmico (di-**nâ**-mi-co);
- física (**fí**-si-ca);
- gráfico (**grá**-fi-co);
- lâmpada (**lâm**-pa-da);
- líquido (**lí**-qui-do);
- matemática (ma-te-**má**-ti-ca);
- míope (**mí**-o-pe);
- música (**mú**-si-ca);
- plástico (**plás**-ti-co);
- próximo (**pró**-xi-mo);
- público (**pú**-bli-co);
- sonâmbulo (so-**nâm**-bu-lo)

Fonetická transkripce

Tláskal (2006, p.25-29)

FONETICKÁ TRANSKRIPCE

K tomu, aby zvuková stránka lidské řeči mohla být co nejděle zachycena graficky, slouží tzv. **fonetická transkripce** (*transcrição fonética*). Jde o takový způsob přepisu, kde téže hlásce odpovídá vždy jedna a tatáž grafická značka a téže značce odpovídá vždy pouze jediná hláska. Fonetická transkripce je uváděna v hranatých závorkách []. Největšího uplatnění dosáhla transkripce zavedená (v roce 1886) **Mezinárodní fonetickou asociací** (*Association Phonétique Internationale – A. P. I.*).⁶ Obsahuje zvláštní značky pro hlásky, které nemají jednoduché značení v latinské abecedě. Zavádí rovněž prostředky pro zachycení i dalších jevů; např. krátká pauza v souvislém textu je znázorněna jednou svislou čarou (|), kdežto pauza dlouhá dvěma paralelními svislými čarami (||). Tento systém přepisu je průběžně doplňován a zpřesňován. Jeho poslední oficiální verze pochází z 90. let 20. století. Vedle fonetické transkripce existuje i **transkripce fonologická** (*transcrição fonológica*), znázorněná v šikmých závorkách //. Z definice fonému vyplývá, že se v tomto případě klade důraz na takové zachycení zvukových prvků, které odpovídá jejich funkčnímu uplatnění.

Od transkripce se liší tzv. **transliterace**, což je převod z jedné grafické soustavy do soustavy jiné, např. z azbuky do latinky. Výslovnost tu je méně důležitá, avšak je nutno dbát na to, aby témuž původnímu písmenu odpovídalo v druhé soustavě vždy totéž písmeno nebo skupina písmen.

Následující soubor grafických značek použitých k zachycení zvukové podoby jednotlivých hlásek vychází z transkripce vytvořené Mezinárodní fonetickou asociací. Soubor byl doplněn o některé další prvky tak, aby co nejvěrněji posloužil k zápisu zvukové stránky současné evropské portugalštiny.

SAMOHLÁSKY

[a]	střední nízká orální	<i>casa</i> „dům“, <i>falará</i> „promluví“
[a]	velarizovaná	<i>falta</i> „chyba“, <i>vital</i> „životní“
[ã]	nízká střední nazální	<i>a andar</i> „při chůzi“
[ɛ]	střední středová orální	<i>chega</i> „stačí“, <i>cama</i> „postel“
[ẽ]	střední středová nazální	<i>canto</i> „zpěv“
[e]	přední polovysoká orální	<i>medo</i> „strach“, <i>saber</i> „vědět“
[i]	vysoká středozadní orální	<i>vende</i> „prodává“, <i>desejo</i> „přání“
[ẽ]	přední polovysoká nazální	<i>venda</i> „prodej“, <i>tempo</i> „počasí“
[e]	přední polonízká orální	<i>esta</i> „tato“, <i>céu</i> „nebe“
[ɛ]	velarizovaná	<i>mel</i> „med“
[ẽ]	přední polonízká nazální	<i>vendes</i> „prodáváš“
[i]	přední vysoká orální	

SAMOHLÁSKY

<i>ĩ</i>	přední polonízka nazální
[i]	přední vysoká orální
[i]	velarizovaná
[i]	přední vysoká nazální
[o]	zadní polovysoká orální
[õ]	zadní polovysoká nazální
[ɔ]	zadní polonízka orální
[ɔ]	zadní polonízka nazální
[u]	zadní vysoká orální
[ũ]	zadní vysoká nazální

<i>vendes</i>	„prodáváš“
<i>divida</i>	„dluh“, <i>vi</i> „viděl jsem“
<i>filtro</i>	„filtr“, <i>Brasil</i> „Brazílie“
<i>simples</i>	„prostý“, <i>língua</i> „jazyk“
<i>toda</i>	„celá“, <i>poço</i> „studně“
<i>onda</i>	„vlna“, <i>longe</i> „daleko“
<i>molho</i>	„snop“, <i>roda</i> „kolo“
<i>rampes</i>	„lámeš“
<i>muro</i>	„zeď“
<i>arum</i>	„tuňák“, <i>um</i> „jeden“

POLOSOUHLÁSKY A POLOSAMOHLÁSKY

[i] vysoká přední
polosamohláska orální *pai* „otec“, *foi* „šel“

[j] vysoká přední
polosouhláska orální *préđio* „budova“

[ɥ] vysoká zadní
polosamohláska orální *mau* „špatný“, *céu* „nebe“

[w] vysoká zadní
polosouhláska orální *tábua* „prkno“

[ɨ] vysoká přední
polosamohláska nazální *ruim* „zlý“

[ʉ] vysoká přední
polosouhláska nazální *plão* „káčá“ (hračka)

[ū] vysoká zadní
polosamohláska nazální *tão* „tak“

[w̃] vysoká zadní
polosouhláska nazální *suguão* „vnitřní dvůr“

SOUHLÁSKY

souhlásky

[b]	znělá bilabiální okluziva orální	<i>bem</i> „dobře“, <i>ambos</i> „oba“
[β]	znělá bilabiální spiranta orální	<i>aba</i> „okraj (klobouku)“, <i>abrir</i> „otevřít“
[d]	znělá apikodentální okluziva orální	<i>dar</i> „dát“, <i>dentro</i> „uvnitř“
[ð]	znělá alveodentální spiranta	<i>ida</i> „cesta“, <i>quadro</i> „obraz“
[ʄ]	znělá palatální afrikáta	Brazílie, Guanabara: <i>dia</i> „den“, <i>sede</i> „žizeň“
[f]	neznělá labiodentální frikativa	<i>estufa</i> „skleník“, <i>fumar</i> „kouřit“
[g]	znělá velární okluziva orální	<i>guia</i> „průvodce“, <i>grande</i> „velký“
[ɣ]	znělá velární spiranta orální	<i>agarrar</i> „uchopit“, <i>magro</i> „hubený“

SOUHLÁSKY

[k]	neznělá velární okluziva orální	<i>pequeno</i> „malý“, <i>cada</i> „každý“
[l]	znělá apikoalveolární laterální frikativa orální	<i>lado</i> „bok“, <i>eleito</i> „zvolený“
[β]	znělá postdorsovelární laterála labializovaná	<i>belga</i> „belgický“, <i>sol</i> „slunce“
[ʎ]	znělá palatální laterála orální	<i>filho</i> „syn“

SOUHLÁSKY

[m]	znělá bilabiální okluziva nazální	<i>medo</i> „strach“, <i>chamar</i> „volat“, <i>campo</i> „pole“
[n]	znělá alveodentální okluziva nazální	<i>cana</i> „stéblo“, <i>nada</i> „nic“, <i>canta</i> „zpívá“
[ɲ]	znělá velární okluziva nazální	<i>cinco</i> „pět“
[ɲ]	znělá dorsopalatální okluziva nazální	<i>sonho</i> „sen“
[ŋ]	nazální skluz	<i>atum</i> „tuňák“
[ɲ]	nazální skluz	<i>vim</i> „přišel jsem“
[ɲ]		

SOUHLÁSKY

[p]	neznělá bilabiální okluziva orální	<i>vim</i> „přišel jsem“
[r]	znělá jednokmitová apikoalveolární vibranta orální	<i>pão</i> „chléb“, <i>capa</i> „plášť“
[ʀ]	znělá vícekmitová apikoalveolární vibranta orální	<i>caro</i> „drahý“, <i>pedra</i> „kámen“
[R]	znělá vícekmitová velární vibranta	<i>carro</i> , <i>rua</i>
[x]	neznělá dorsovelární konstriktiva	<i>carro</i> , <i>rua</i>
[ɛ]		

SOUHLÁSKY

[s]	neznělá predorsoalveolární frikativa orální	Brazílie, Guanabara <i>caça</i> „lov“, <i>cedo</i> „brzy“, <i>sim</i> „ano“
[ʃ]	neznělá prepalatální labializovaná frikativa orální	<i>chegar</i> „přijít“, <i>este</i> „tento“
[t]	neznělá alveodentální okluziva orální	<i>todo</i> „celý“, <i>nata</i> „smetana“
[tʃ]	neznělá palatální afrikáta	Brazílie, Guanabara: <i>tio</i> „strýc“, <i>sete</i> „sedm“

SOUHLÁSKY

[v]	znělá labiodentální frikativa orální	<i>sete</i> „sedm“
[z]	znělá predorsoalveolární frikativa orální	<i>vida</i> „život“, <i>ave</i> „pták“ <i>casa</i> „dům“, <i>zangar</i> „zlomit“
[ʒ]	znělá prepalatální labializovaná frikativa orální	<i>loja</i> „obchod“, <i>giz</i> „křída“, <i>desde</i> „od“
[c]	neznělá palatální okluziva orální	Brazílie: <i>partí</i> „odjel jsem“
[ɟ]	znělá palatální okluziva orální	Brazílie: <i>vendi</i> „prodal jsem“